

Naslov originala: ÜBER DEN SINN DES LEBENS,
Viktor E. Frankl

Copyright © 2019 Beltz Verlag in the publishing group Beltz ·
Weinheim Basel

Copyright © 2021 ovog izdanja KONTRAST izdavaštvo

Za izdavača:
Vladimir Manigoda

Uredništvo:
Jelena Nidžović
Anja Marković

Prevod:
Nikola Matić

Lektura i korektura:
Kontrast izdavaštvo

Dizajn korica:
Jelena Lugonja

Prelom:
Anica Lapčević

Štampa:
F.U.K. d.o.o.

Tiraž:
1000

Izdavač:
Kontrast, Beograd
Klaonička 2, Zemun
e-mail: jakkontrast@gmail.com
kontrastizdavastvo.rs
facebook.com/KontrastIzdavastvo

VIKTOR FRANKL

ŽIVOT UPRKOS SVEMU

KONTRAST

Beograd, 2021.

Mom pokojnom ocu.

PREDGOVOR

Omanje je čudo što ova knjiga uopšte postoji. Predavanja koja čine njenu osnovu psihijatar Viktor Frankl održao je 1946. godine, jedva jedanaest meseci nakon što je oslobođen iz radnog logora, gde je neposredno pre toga bio na ivici smrti. Predavanja, koja je Frankl pretočio u knjigu, prvo je na nemačkom objavila bečka izdavačka kuća *Franz Deutike*. Tiraž se rasprodao i na nju se manje-više zaboravilo sve dok druga izdavačka kuća, *Beltz*, nije otkupila prava i odlučila da je ponovo objavi. *Život uprkos svemu* nikada ranije nije bio objavljen na engleskom.

Tokom dugih godina nacističke okupacije, publika koja je slušala Franklova predavanja objavljena u ovoj knjizi bila je gladna moralnih i intelektualnih podsticaja i očajnički su joj bile potrebne nove etičke koordinate. Među milionima žrtava koncentracionih logora za vreme Holokausta bili su i Franklovi roditelji i njegova trudna žena. Uprkos ličnim tragedijama i neizbežnom osećanju duboke tuge koji su ti gubici doneli Franklu, on je uspeo da toj patnji utka značenje koje je inspirisalo milione čitalaca njegove najpoznatije knjige *Čovekova potraga za smislom*¹ – i pretvori ga u ova predavanja.

On nije bio jedini koji je iskusio razarajuće gubitke i našao se na ivici smrti, a zatim, uprkos svemu, pronašao osnove za pogled na život koji je bio pun nade. Kćerka ljudi koji su preživeli Holokaust ispričala mi je da su njeni roditelji imali mrežu prijatelja koji su, poput njih, izašli živi iz istih

1) *Men's Search for Meaning* - radi se o knjizi koja je kod nas objavljena pod naslovom *Zašto se niste ubili*.

paklenih logora smrti kao i Frankl. Očekivao sam da će mi reći da su oni imali pesimističan, ako ne i sasvim depresivan pogled na život.

Ali zapravo mi je ispričala da bi se, tokom njenog detinjstva u gradiću blizu Bostona, njeni roditelji okupili sa prijateljima koji su takođe preživeli logore smrti – i napravili zabavu. Žene bi se, kako bi to moja baka rođena u Rusiji rekla, „napirlitale”, obukle bi najbolju odeću i doterale bi se kao da idu na nekakav otmeni bal. Svi bi se okupili i pravili raskošne gozbe, plesali i radovali se zajedno – „uživali u dobrom životu kad god su za to imali priliku”, kako je to njihova kćerka opisala. Ona se seća kako je njen otac govorio, „Ovo je pravi život”, čak i za najmanja zadovoljstva.

Kao što ona kaže, „Nikada nisu zaboravili da je život dar, koji nacistička mašina nije uspeła da im otme.” Bili su odlučni da, posle svih paklenih muka koje su izdržali, govore „Da!” životu, uprkos svemu.

Kako to Viktor Frankl prenosi, fraza „da životu” potiče iz stihova pesme koju su zatvorenici ponekad pevali *sotto voce*² (kako ne bi razbesneli čuvaru) u nekim od četiri logora u kojima je i on bio zatvoren, a među kojima je bio i ozloglašeni Buhenvald. Ta pesma je imala neobično poreklo. Jedan od prvih zapovednika Buhenvalda – izgrađenog 1937. godine, prvobitno namenjenog političkim zatvorenicima – naredio je da se napiše zvanična himna logora. Zatvorenici, često već iscrpljeni od teškog rada i oskudne hrane, bili su primorani da pevaju pesmu iznova i iznova. Jedan od preživelih rekao je da su se trudili „da ubace svu svoju mržnju” dok su pevali.

Ali za druge su neki od stihova izražavali nadu, posebno ovi:

2) *Sotto voce* (it.) – postupak namernog stišavanja glasa kako bi se postigao snažniji efekat.

... Ma šta nam budućnost donela
Mi i dalje želimo životu reći „da”,
Jer jednoga dana doći će vreme –
Tada ćemo biti slobodni!

Frankl nas pita, ako su zatvorenici iz Buhenvalda, mučeni, izgladnjivani, primoravani da rade skoro do smrti, mogli da nađu neku nadu u tim stihovima uprkos svojoj neprestanoj patnji, zar ne bi i mi, koji živimo daleko udobnije živote, trebalo da budemo sposobni da životu kažemo „Da!” uprkos svemu što nam on donosi?

Taj moto koji potvrđuje život takođe je postao i naslov ove knjige i poruka koju je Frankl širio kroz predavanja. Osnovne teme, koje je kasnije zaokružio u svojoj najčitarnijoj knjizi *Čovekova potraga za smislom*, javljaju se u naznakama u ovim predavanjima održanim marta i aprila 1946, u vremenu između pisanja i objavljivanja *Čovekove potrage*.

Za mene postoje ličniji odjeci u osnovnoj temi *Života uprkos svemu*. Roditelji mojih roditelja došli su u Ameriku negde oko 1900. godine, bežeći od pretpremijere intenzivne mržnje i brutalnosti koju su Frankl i druge žrtve Holokausta pretrpele. Frankl je počeo da drži ova predavanja u martu 1946. godine, u vreme kada sam se ja rodio. Samo moje postojanje bilo je izraz prkošenja mojih roditelja sumornosti čiji su bili svedoci, reakcija na iste te užase, koja je trebalo da veliča život.

Sa distance koju nudi više od sedam decenija, realnost o kojoj je Frankl govorio u ovim predavanjima davno je nestala ispod uzastopnih slojeva generacijskih trauma i nada koji su se taložili jedan preko drugog. Mi, posleratna deca, većma smo bili izrazito svesni užasa logora smrti, dok danas relativno malo mladih ljudi zna da se Holokaust dogodio.

Ali ipak, Franklove reči, koje su oblikovale muke koje je upravo preživeo, danas zvuče iznenađujuće bezvremeno.

* * *

Domaći zadatak, koji smo bili dobili na časovima građanskog vaspitanja u srednjoj školi u Kaliforniji, bio je da pokušamo da prepoznamo Veliku laž. Velika laž bila je standardna propagandna smicalica. Za naciste, jedna od Velikih laži bilo je to da su takozvani Arijevcima navodna „viša rasa” koja je nekako predodređena da vlada svetom. Poraz nacista je obuzdao tu fantaziju.

Kako se Drugi svetski rat završio i bauk Hladnog rata uzdigao, s njim je došla i pretnja da će i Rusi upotrebiti propagandu kao oružje u svom arsenalu. I stoga su srednjoškolski u moje vreme učili da uoče zlonamerne poluistine i da im se suprotstave.

Kao deo imunizacije protiv laži koje su dopirale iz Rusije u to vreme, mi smo naučili da uočimo osnove dezinformacija tog tipa, među njima i Velike laži. Propaganda se, kako su nas učili na časovima građanskog vaspitanja, ne oslanja samo na laži i dezinformacije, već i na iskrivljene negativne stereotipe, zapaljivu retoriku i slične trikove čija je svrha manipulisanje mišljenjima i verovanjima ljudi u službi nekakve ideološke agende.

Propaganda je igrala bitnu ulogu u oblikovanju pogleda na svet naroda pod vlašću Sila osovine. Hitler je tvrdio da će ljudi poverovati u bilo šta ako se to dovoljno puta ponovi i ako se informacije koje to opovrgavaju rutinski poriču, zataškavaju i osporavaju novim lažima. Franklu je bila dobro poznata toksičnost propagande koju su nacisti upotrebljavali tokom svog uspona na vlast, i kasnije. Video je da je njen cilj bilo poricanje vrednosti same egzistencije tvrdnjama

da nečiji život može biti bezvredan, ako taj neko, kao i sam Frankl, pripada progonjenoj grupaciji kao što su bili, između ostalih, Jevreji, Romi, homoseksualci i politički disidenti.

Kada je bio zatočen u nacističkim koncentracionim logorima, Frankl je takođe postao žrtva takvih sistemskih laži i zlostavljanja čuvara, koji su njega, kao i ostale zatvorenike, videli kao nešto niže od ljudskog bića. Kada je držao predavanja skupljena u ovoj knjizi, jedva devet meseci nakon što je oslobođen iz radnog logora Turkhajm, Frankl bi započinjao predavanje osudom negativne propagande, koja je uništila svaki osećaj smisla, ljudske etike i vrednosti života.

On je, kao i svi u njegovoj bečkoj publici, dobro znao da su nacisti svoje propagandne veštine doveli do najvišeg nivoa. Ali one lekcije iz građanskog vaspitanja koje su učile kako prepoznati takva izobličenja istine, odavno su prekinute i zaboravljene.

Kroz vekove, kao i danas, diktatori u svim krajevima sveta koristili su isti priručnik za dezinformisanje. Znaci su jasni: gašenje opozicionih medija, gušenje glasova disidentata i hapšenje novinara koji se drznu da objave bilo šta sem dominantnih partijskih stavova. Digitalni mediji samo su povećali opasnosti zamene stvarnih i objektivnih vesti skupinama laži, klimavim teorijama zavere i mržnjom zasnovanom na podelama na nas i njih, jer u njima svako ko ima bilo kakvo verovanje ili iščašenu perspektivu pogleda na svet može pronaći onlajn utočište među onima čiji su umovi takođe preoblikovani sličnim gledištima i gde nema nimalo šanse za susret sa opovrgavajućim dokazima. Posebno skrojena propaganda tamo suvereno vlada.

Ne sećam se koja se tačno Velika laž pojavila u mom domaćem zadatku iz građanskog. Ali pamtim nekoliko laži razotkrivenih u narednim decenijama. Jedna od njih se odnosila na pušenje. Američka vlada se pobrinula

da svi saveznički vojnici u Evropi i Aziji imaju cigarete – i time navukla celu generaciju na porok koji im je, na kraju, skraćivao živote. U mojoj mladosti, pušenje je bilo glamurozno (reklamna industrija takođe može koristiti Veliku laž). Sada znamo da pušenje povećava rizik od raka, srčanih oboljenja i prevremene smrti.

Još jedna Velika laž imala je veze sa lokalnom elektroenergetskom kompanijom, PG&E. Kada sam bio mlad, to je bilo ime kome su ljudi verovali. Danas znamo da jednom kada državna komunalna služba postane privatna kompanija, pohlepa i nesavesnost dovode do toga da se samo uzima zarada umesto da se novac ulaže u popravku i održavanje infrastrukture. U godinama koje su usledile, ta nekada pouzdana organizacija bila je krivac za bezbrojne šumske požare – i na kraju je proglasila bankrot.

Lekcije kakve smo imali o tome da prepoznamo propagandu odavno su izbačene iz nastavnog plana. Ali čini se da je ponovo došlo vreme u kome je potrebno braniti proste istine i osnovne ljudske vrednosti od opasnih navala propagandista koji prosipaju mržnju. Da li je ponovo vreme da se vrati građansko vaspitanje – lekcije koje uče kako dići glas protiv nepravde, biti odgovoran građanin i primetiti Velike laži današnjice?

To je već počelo da se dešava: nove inicijative svuda po zemlji – zapravo, i svetu – rade na tome da ubace lekcije iz ovih ključnih polja obrazovanja u programe srednjih škola i viših razreda osnovnih škola.

U doba u kome su mediji svih vrsta postali oruđa regrutacije i propagande, to su pitanja koja bi svako od nas trebalo da postavi.

Današnjim čitaocima će se možda učiniti čudnim što Frankl troši dosta vremena na opovrgavanje osnovnih ideja eutanazije – ne u njenom bukvalnom značenju „dobre”, nežne i bezbolne smrti, već u njenom najizopačenijem obliku: da određeni životi nemaju vrednost, uključujući i živote mentalno obolelih i ometenih u razvoju, i da su stoga njihove smrti opravdane.

Nacisti su ubijali te ljude i ta činjenica je bez sumnje bila veoma živa u Franklovim mislima samo nekoliko meseci nakon što se rat završio. Kao psihijatar, Frankl je bio bolno svestan politike „eutanazije” koja je ubila ljude poput njegovih bivših pacijenata u instituciji u kojoj je radio pre početka rata.

Frankl tvrdi da se patnja, čak i neizlečiva bolest i unutrašnje dostojanstvo koje proističe iz „umiranja sopstvenom smrću”, mogu pokazati smislenim. U trenutku suočavanja sa smrću, na primer, i dalje može postojati unutrašnji uspeh, bilo u obliku održavanja određenog stava ili ispunjenja smisla života umiruće osobe. Stoga, on ističe, niko nema pravo da proceni tuđi život kao besmislen ili da smatra kako neko drugi nije vredan prava na život. Sam Frankl je malo pre toga bio oslobođen iz logora u kojima životi zatvorenika kao što je on „nisu ništa vredeli”.

Dok se Holokaust ispravno smatra zlom koje je učinjeno nad etničkim, političkim i religijskim grupama koje su nacisti smatrali bezvrednim, politika istrebljenja takođe je primenjivana i na one sa mentalnim hendikepima, i to u ogromnom broju – više stotina hiljada, po nekim procenama. Taj pristup, nimalo čudno, vuče poreklo iz američkog pokreta „eugenike”, oblika socijalnog darvinizma koji je opravdavao društvo u njegovoj nameri da se reši onih koje je

smatralo nepodesnim, često putem prinudne sterilizacije. Tu tvrdnju nacisti su doveli do njenog logičnog i užasavajućeg ostvarenja.

Ubijanje takvih ljudi – kao taktika suočavanja sa onima koji su nekada bili smatrani „nepoželjnim” – uglavnom je, hvala bogu, nestalo širom sveta. Kada se danas vode rasprave o eutanaziji, taj termin se upotrebljava u značenju „dobre smrti”, koja podrazumeva mogućnost da smrtno bolesna osoba, po pravilu u velikim bolovima, odabere da okonča život kako bi prekinula svoju patnju.

* * *

Franklov glavni doprinos svetu psihoterapije bilo je ono što je on nazivao „logoterapijom”, koja leči psihološke probleme pomažući ljudima da nađu smisao u svojim životima. Umesto da prosto tragamo za srećom, Frankl je predlagao da tragamo za osećajem svrhovitosti koji nam život nudi.

Sreća sama po sebi ne ispunjava uslove da se smatra takvom svrhom: zadovoljstva ne daju našem životu smisao. Sa druge strane, Frankl ističe da čak i mračne epizode u našim životima, lišene bilo kakvih radosti, mogu biti trenuci u kojima sazrevamo i pronalazimo smisao. On čak pretpostavlja da što su naše nedaće i životni izazovi teži, to će se možda pokazati smislenijim. On primećuje da način na koji se nosimo s teškim delovima života „pokazuje ko smo mi zapravo”.

Ako ne možemo da promenimo sudbinu, možemo barem da je prihvatimo, da se adaptiramo i možda doživimo unutrašnji rast čak i usred nevolja. Taj pristup bio je deo škole koja je poznata pod nazivom „egzistencijalna terapija”, koja se bavi krupnijim pitanjima u životu, kao što je odnos prema patnji i smrti – svim onim stvarima za koje je Frankl tvrdio da je s njima lakše izaći na kraj kada osoba ima jasnu

svest o svrhovitosti. Egzistencijalne terapije, uključujući i Franklovu verziju, posebno su procvetale kao deo pokreta humanističke psihologije, koji doživeo svoj vrhunac tokom 1970-ih i nastavio da postoji u narednim decenijama. Neporecivo je da i dan-danas postoji snažno nasleđe logoterapije i egzistencijalne terapije.

Prema Franklu, postoje tri glavna načina na koja ljudi nalaze ispunjenje smisla svog života. Prvo, tu je akcija, kao što je stvaranje nekog dela – nezavisno od toga ima li ono-umetnički potencijal ili nam prosto samo pričinjava zadovoljstvo – nečeg što će nas nadživeti i nastaviti da ima uticaj. Drugi način na koji se može naći smisao, kako Frankl kaže, jeste uživanje u prirodi, umetničkim delima, ili jednostavno u ljubavi prema ljudima. Frankl citira Kjerkegora, govoreći da se vrata sreće uvek otvaraju ka spolja. Treći se ogleda u tome koliko se osoba dobro adaptira i reaguje na neizbežna ograničenja svojih životnih mogućnosti, poput suočavanja sa sopstvenom smrću ili preživljavanja užasne sudbine, kao što je zatočeništvo u koncentracionom logoru. Ukratko, naši životi poprimaju smisao kroz naše postupke, kroz ljubav i kroz patnju.

To me podseća na Dalaj-Lamine životne savete povodom njegovog osamdesetog rođendana, kada sam napisao *Sila dobrote: Dalaj-Lamina vizija za naš svet*. Prvo, preporučuje, steknite neki stepen unutrašnje kontrole nad svojim umom i načinom na koji reagujete na životne poteškoće. Zatim usvojite etiku samilosti i altruizma i negujte poriv da pomognete drugima. I na kraju, postupajte u tim okvirima u svim prilikama koje vam život nudi.

Frankl citira konvergentnu formulaciju rabina Hilela, od pre skoro dve hiljade godina. Prevod koji najbolje znam glasi: „Ako ja nisam za sebe, ko će biti za mene? Ako ja nisam za druge, ko sam ja? I ako ne sada, onda kada?” Frankl smatra

da to znači kako svako od nas ima posebnu i jedinstvenu svrhu u životu i da je pomaganje drugima oplemenjuje. Obim i domet naših postupaka manje su značajni od toga koliko dobro reagujemo na specifične zahteve sopstvenog životnog kruga.

Zajednička nit koja prožima te različite mudre reči svodi se na to da načini na koje mi reagujemo na stvarnosti života iz trenutka u trenutak, ovde i sada, otkrivaju našu svrhu u etici svakodnevice. Način na koji živimo neprestano postavlja pitanje smisla našeg života i mi na to pitanje odgovaramo načinom na koji reagujemo na ono što nam život donosi.

Istina, Frankl je takođe video i ljudsku krhkost. On primećuje da je svako od nas nesavršen – ali nesavršen na sebi svojstven način. On je i to posmatrao iz pozitivne perspektive, zaključujući da naše jedinstvene snage i slabosti čine svakog od nas jedinstveno nezamenljivim.

* * *

Velika većina onih koji su, poput Frankla, oslobođeni iz nacističkih koncentracionih logora, odabrala je da ode u druge zemlje umesto da se vrati u svoje nekadašnje domove, gde je previše njihovih suseda postalo ubice. Ali Viktor Frankl je odlučio da ostane u svom rodnom Beču nakon oslobođenja i postao je načelnik neurologije u Glavnoj bečkoj bolnici.

Frankl je često bio zbunjen kada su Austrijanci među kojima je živeo govorili da nisu znali apsolutno ništa o užasima logora koje je on jedva preživeo. Franklu se taj alibi ipak činio klimavim. Ti ljudi su, činilo mu se, *izabrali* da ne znaju.

Još jednog čoveka koji je preživeo naciste, socijalnog psihologa Ervina Stauba, od sigurne smrti spasao je Raul

Valenberg, diplomata koji je napravio švedske pasoše za hiljade očajnih Mađara, sačuvavši ih time od koncentracionih logora. Staub je proučavao surovost i mržnju i otkrio je da se u korenu takvih zala, između ostalog, nalazi izbor posmatrača da skrenu pogled, da ne vide i da ne znaju. Taj izbor da se ne zna počinioci zločina tumačili su kao prećutno odobravanje. Ali u slučaju kada su svedoci odlučili da dignu glas i usprotive se zlu, primetio je Staub, bilo je daleko teže da počiniocima zločini prođu nezapaženo.

Za Frankla, „ne-znanje” sa kojim se susreo u posleratnom Beču odnosilo se na nacističke logore smrti rasute po tom carstvu kratkog veka, i neobične nesvesnosti bečkih građana spram sudbine njihovih suseda koji su bili zatočeni i umrli u tim logorima. Motiv koji je prožimao to ne-znanje, ističe on, pokušaj je bega od bilo kakvog osećaja odgovornosti ili krivice za te zločine. Generalno, ljude su, uočio je on, njihovi diktatorski režimi ohrabivali da ne znaju – što je i danas životna činjenica.

Ta ista tvrdnja o sopstvenoj nedužnosti, *Nisam imao pojma*, rezonira u modernom dobu u obliku pojave međugeneracijske tenzije. Mladi ljudi širom sveta besni su na starije generacije jer su im u nasleđe ostavili upropaštenu planetu, na kojoj će impuls sile ekološkog razaranja nastaviti da postoji decenijama, ako ne i vekovima.

To ne-znanje o ekološkim posledicama prisutno je vekovima, još od Industrijske revolucije. Od tada smo svedočili pojavama bezbrojnih proizvodnih platformi i procesa, od kojih je velika većina nastala u doba kada nismo imali nikakvog pojma o njihovom uticaju na životnu sredinu. Naučni i tehnološki napredak čini ekološki uticaj transparentnijim, i time stvara opcije koje uzimaju u obzir klimatsku krizu i koje će, nadajmo se, biti implementirane širom sveta i kroz generacije.

Te disruptivne, istinski „zelene” alternative su jedan od načina na koji se može umanjiti sumornost Zemlje 2.0 – planete u decenijama pred nama – što je za današnju omladinu privlačna činjenica. Da je Frankl i dalje s nama (umro je 1997), bez sumnje bi mu bilo drago što toliki broj mladih ljudi danas bira da zna i nalazi svrhovitost i smisao u otkrivanju ekoloških činjenica i delanju povodom njih.

* * *

U svetlu celokupnog ludila koje je zahvatilo previše „civilizovanog” sveta tokom velikog rata koji se upravo bio okončao, Franklu se činilo da mlađe generacije njegovog doba više nemaju onu vrstu uzora koji bi im preneli osećaj entuzijastičnog idealizma, energiju koja pokreće napredak. Činilo mu se da su mladi ljudi koji su bili svedoci rata videli previše surovosti, besmislene patnje i gubitaka da bi u sebi i dalje gajili pozitivan pogled na svet, a kamoli entuzijazam povodom budućnosti.

Godine koje su direktno prethodile ratu, uključujući i ratne, ističe on, „potpuno su diskreditovale” sve principe, ostavljajući nihilističku percepciju da samom svetu nedostaje bilo kakva sadržajnost. Frankl se pitao kako bi bilo moguće vaskrsnuti i održati živim koncepte kao što je plemeniti smisao života, koji su bili tako bezobzirno demolirani bujicom laži.

Frankl je takođe blagovremeno uvideo da materijalističko gledište, zbog koga ljudi na kraju završe bezumno trošeći i opsesivno se fiksirajući na sledeću kupovinu, predstavlja otelotvorenje besmislenog života, kako on kaže, u kome „samo cevčimo”, ni za trenutak ne razmišljajući o moralnosti. Baš ta žudnja za potrošnjom danas je postala dominantni pogled na svet, potpuno lišen bilo kakvog višeg smisla ili unutrašnje svrhe.

Dodajte tome degradaciju ljudskog dostojanstva stvorenu ekonomskim sistemom koji je, nekoliko decenija pre nego što je Frankl održao svoja predavanja, otpremao radnike i radnice u klasu „prostih sredstava”, čineći ih „oruđem” kojim neko drugi ostvaruje zaradu. Frankl je na to gledao kao na uvredu ljudskog dostojanstva i tvrdio da osoba nikada ne bi trebalo da postane sredstvo kojim se postiže cilj.

A onda su se pojavili koncentracioni logori, u kojima su životi za koje je smatrano da su vredni jedino smrti svejedno eksploatisani kao robovska radna snaga do svojih bioloških granica. Od svega toga – uz prostu činjenicu da su sarađivali sa zlim vođama – evropske zemlje posebno su bile ispunjene kolektivnim osećajem krivice. Povrh svega, Frankl je bio više nego svestan da se „najbolji među nama” nisu vratili iz logora. To znanje se lako moglo pretvoriti u mentalno osakaćujuću „krivicu preživelog”. Ne čudi što su ljudi koji su, kao i on, preživeli logore morali ponovo da uče kako da uopšte budu srećni.

Frankl je osetio da je iz tog podrugivanja pokušajima da se dođe do bilo kakvog osećaja smisla proistekla unutrašnja kriza, koja je dovela do beznadežnog gledišta nihilističkog egzistencijalizma – samo pomislite na Beketov sumorni posleratni komad *Čekajući Godoa*, koji je izražavao cinizam i beznade tih godina. Kako je Frankl sročio, „Ne bi trebalo da nas iznenadi ako moderna filozofija percipira svet kao da on nema nikakvu supstancijalnost.”

Premotajte sedam decenija unapred. U današnje vreme, razni dokazi nagoveštavaju da mnogi mladi ljudi poimaju sopstveni osećaj smisla i svrhovitosti kao apsolutni prioritet – razvoj događaja koji Frankl nije mogao da predvidi, uzevši u obzir crne naočare koje su mu postavili užasi koje je upravo bio preživeo. Ali danas, oni koji, na primer, regrutuju i angažuju za kompanije, ističu da više nego u bilo kom trenutku u istoriji, nove generacije potencijalnih

radnika odbacuju priliku da rade za firme čije su aktivnosti u sukobu s njihovim ličnim uverenjima.

Franklov intuitivni osećaj za razlog i način na koji je svrhovitost bitna podržan je širokim korpusom istraživanja. Na primer, osećaj svrhovitosti u životu nudi nam zaštitni sloj protiv bolesti. Podaci pokazuju da ljudi koji imaju svrhu u životu uglavnom žive duže. A istraživači su otkrili da je životna svrha jedan od stubova blagostanja.

U Beketovom komadu, Estragon i Vladimir, dva lika koja čekaju Godoa dok su zarobljeni u beznadežnoj večnosti, trapavo pokušavaju da izvrše samoubistvo kako bi pobešli od svoje besmislene neprilike. Frankl je, s druge strane, u deceniji pre nego što su ga nacisti poslali u logor smrti, bio osnivač uspešnog programa za prevenciju samoubistva. Na nemačkim univerzitetima tog doba dešavale su se serije samoubistava mladih studenata nakon što bi saznali svoje ocene na ispitima koji su određivali kakvu dalju obuku će – ili neće – dobiti.

Ali samoubistvo, tvrdio je Frankl, predstavlja sam vrhunac besmisla. Kako je napisao, „Samoubistvo nikada nije u mogućnosti da reši problem”, ni da odgovori na pitanje koje nam život postavlja. Umesto da se opsesivno fiksiraju i preuveličavaju katastrofalne životne posledice loših rezultata, Frankl je podsticao studente da razmisle o svojim širim životnim aspiracijama. Njegov program, kako neki izvori ističu, sveo je takva samoubistva na nulu posle samo jedne godine postojanja.

„Svako ko ima *zašto* da živi, može da podnese skoro bilo koje *kako*”, kako je rekao nemački filozof Fridrih Niče. Frankl uzima tu maksimu da bi objasnio volju za preživljavanjem